

UPPHANDLINGSDIALOG
DALARNA

EUROPEISKA
UNIONEN
Europeiska
regionala
utvecklingsfonden

En dala modell för socialt ansvarsfull upphandling

Rekommendationer och förslag från Upphandlingsdialog Dalarna 2022.

Reviderad 2022-10.

Omslagsfoto Fyra personer som lägger upp mat på tallrikar, Pixabay.com.
En dala modell för en socialt ansvarsfull upphandling, reviderat 2022.
Finns att ladda ner digitalt från www.upphandlingsdialogdalarna.se.
Utgiven första gången 2019, reviderad 2022-10.

Innehåll

Innehåll.....	3
Förord.....	4
Upphandling med social hänsyn.....	5
Varför ska vi upphandla med social hänsyn?	5
Vad säger lagen?.....	6
Exempel från Dalarna för att ställa och arbeta med sociala krav	9
Arbetsintegrerande Sociala Företag (ASF)	11
Socialt ansvarsfull upphandling, Upphandlingsmyndigheten	14
Rekommendation från UDD gällande socialt ansvarsfull upphandling..	17
Bakgrund till En dalamodell för socialt ansvarsfull upphandling	19
Läs mer om socialt ansvarsfull upphandling.....	19

Förord

Upphandlingsdialog Dalarna (UDD) har arbetat för att vara en samlande kraft i Dalarna och lyfta upp de olika nationella och regionala policys, exempelvis Dalastrategin, som beskriver vad politiken vill och kan åstadkomma med hjälp av upphandling kring social hållbarhet. Detta arbete är samtidigt en del i strategin för regional och lokal utveckling i hela länet. UDD har drivit på och arrangerat en rad insatser för ökad kompetens som avser upphandling med social hållbarhet, sociala hänsyn och reserverade kontrakt. I vårt arbete har vi också utgått från den Nationella upphandlingsstrategin, som bland annat säger:

”Krav på sociala hänsyn bör ställas när det är möjligt och lämpligt. Det kan handla om att främja möjlighet till anställning för särskilt utsatta grupper, säkerställa goda arbetsvillkor, lika möjligheter för kvinnor och män samt se till att varor och tjänster är tillgängliga för alla oavsett ålder eller funktionsvariation.”

I Dalarna finns en rad upphandlande organisationer som har kommit långt i arbetet med sociala krav, vilket har fått positiv uppmärksamhet även på regeringsnivå. En av de viktigaste anledningarna till framgångarna är att politikens strategiska roll har fungerat, vilket gett upphandlare/inköpare utrymme att arbeta konsekvent med frågorna och att utveckla samarbete och dialog med verksamheter, leverantörer och brukare.

Vår erfarenhet inom Upphandlingsdialog Dalarna är att det krävs en stor insats i form av information och ökad kunskap till politiker, förvaltningar och offentligägda bolag, inköpare och andra relevanta nyckelpersoner inom beställarprocessen kring upphandling med sociala hänsyn och reserverade kontrakt. Vidare att man behöver få ökad kunskap om sociala företag, deras syfte och verksamhet. Detta samtidigt som staten visat ökat fokus på idéburen sektor, social innovation och socialt företagande. Vår förhoppning är att denna rekommendation skall bidra till att utveckla arbetet med socialt ansvarsfull upphandling.

Kerstin Angberg Morgården, projektledare, Upphandlingsdialog Dalarna

Upphandling med social hänsyn

Intresset är stort bland politiker och beställarenheter kring vad man kan göra inom lagen om offentlig upphandling (LOU). I denna rekommendation beskriver vi vad socialt ansvarsfull upphandling ger för möjligheter för upphandlande organisationer, med fokus på vilka effekter vi kan uppnå på följande områden, definierade av EU-kommissionen:

- anställnings- och sysselsättningsmöjligheter
- anständigt arbete
- arbetsvillkor som uppfyller arbetstagarnas rättigheter
- social integration
- jämlika och jämställda möjligheter
- tillgänglighet för alla
- hänsyn till hållbarhetskriterier
- frågor om etisk handel och CSR Av Upphandlingsmyndigheten betecknat Hållbara leveranskedjor. (CSR, Corporate Social Responsibility)

Varför ska vi upphandla med social hänsyn?

På politisk nivå, inom EU, nationellt i Sverige och i Agenda 2030, betraktas offentlig upphandling som ett av flera möjliga verktyg för att uppnå olika mål i samhället. Det kan vara miljömässiga, sociala eller andra samhällspolitiska mål. Ett viktigt syfte med de EU-direktiv som reglerar den offentliga upphandlingen är att nyttja upphandlingen som ett sätt att effektivt använda skattemedel och samtidigt bidra till att nå flera samhällliga mål.

Här följer några exempel på mål som kan uppnås från ett kommun- och regionperspektiv:

- erbjuda sysselsättning till personer som behöver extra hjälp att komma in på arbetsmarknaden i form av anställning, praktik, utbildning, rehabilitering, med mera
- skapa nya jobb
- förbättra integrationen
- motverka utanförskap
- utveckla Arbetsintegrerande Sociala Företag (ASF)
- reservera upphandlingar för sociala företag
- minska långvarigt ekonomiskt biståndsberoende
- öka jämställdheten

- öka jämlikheten
- motverka diskriminering
- säkerställa schyssta arbetsvillkor för de personer som ska utföra offentliga kontrakt
- bidra till ökad delaktighet i samhället för personer med funktionsnedsättning
- ta hänsyn till rättvis handel

Uttalat vid konferensen BSI – Buying for Social Impact i Stockholm 2019 av Anna Lupi, Europeiska Kommissionen DG Growth angående EU:s syfte i det senaste upphandlingsdirektivet:

”Det senaste direktivets syfte var att skapa mer flexibilitet, sociala krav är inget tvång för medlemsländerna utan en option och möjlighet, som har implementerats på olika sätt i olika länder. De generella klausulerna ger ett mandat för initiativ då det gäller sociala krav.”

Vad säger lagen?

Den 1 januari 2017 infördes den nya lagen (2016:1145) om offentlig upphandling (LOU). Den berör flera områden inom social hållbar upphandling.

Reserverad upphandling

Enligt 4 kap. 18 § LOU har upphandlande myndigheter möjlighet att reservera upphandlingar till vissa leverantörer. Det är denna bestämmelse som påverkar arbetsintegrerande sociala företag mest.

Vid Europeiska kommissionens byrå för små och medelstora företag (EASME) tillsammans med direktoratet GROWTH konferens i Stockholm berättade två tjänstemän från Söderhamns kommun och tidigare Inköp Gävleborg följande:

”Söderhamn och Inköp Gävleborg tillhörde de allra första upphandlande organisationerna i Sverige som upphandlade reserverade kontrakt för sociala företag. Deras upphandling av fruktkorgar, vanns av det lilla sociala företaget Stenbacken. Just den upphandlingen var vad som behövdes för att få företaget ekonomiskt stabilt och de behöver inte längre få ekonomiska bidrag av kommunen för att kunna driva verksamheten. Med andra ord, reserverade kontrakt kan ibland leda till något mycket större.”

Upphandlare ska överväga att dela upp kontrakt

Upphandlande myndigheter har en skyldighet att överväga att dela upp kontrakt i olika delkontrakt, enligt 4 kap. 13–16 § LOU. Om myndigheten inte delar upp kontraktet ska den kunna motivera varför. Dessutom kan den upphandlande myndigheten begränsa antalet delkontrakt som en aktör kan få, och därmed motverka att en stor aktör får alla delkontrakt på ett stort anbudsområde. Dessa regeländringar är positiva för alla småföretag, dit arbetsintegrerande sociala företag ofta hör. Detta ger småföretag större möjligheter att lämna anbud och att vinna kontrakt.

Upphandlare får kräva märkningar som bevis på uppfyllda krav

Upphandlande myndigheter får kräva att varor eller tjänster har en märkning som bevis för att varan eller tjänsten motsvarar egenskaper, till exempel miljöegenskaper, som krävs i upphandlingen.

Denna möjlighet har stärkts i lagstiftningen, 9 kap. 12–15 § LOU.

Vissa upphandlingar ska innehålla särskilda arbetsrättsliga villkor

Upphandlande myndigheter är skyldiga att ställa arbetsrättsliga villkor om lön, semester och arbetstid i nivå med kollektivavtal om det behövs, i upphandlingar över tröskelvärdena. Detta gäller upphandlingar enligt LOU men också upphandlingar enligt lagen (2016:1146) om upphandling inom försörjningssektorerna (LUF), och lagen (2016:1147) om upphandling av koncessioner.

Bestämmelserna innebär att upphandlande myndigheter och enheter i vissa fall är skyldiga att ställa arbetsrättsliga villkor. Om arbetet utförs i Sverige, där svensk rätt är tillämplig, ska de lägsta nivåer avseende lön, semester och arbetstid som följer av ett centralt kollektivavtal som tillämpas i hela Sverige på motsvarande arbetstagare i den aktuella branschen gälla. Om arbetet utförs i andra länder, där svensk rätt inte är tillämplig, ska de arbetsrättsliga villkoren fastställas i enlighet med ILO, Internationella arbetstagarorganisationens kärnkonventioner. På upphandlingsmyndigheten.se finns råd och information om hur praxis har utvecklats i Sverige.

Upphandlingsdialog Dalarna har tagit fram två egna utredningar om arbetsrättsliga villkor, skrivna av Mathias Sylvan: Arbetsrättsliga villkor i upphandling och Hur kan man gå längre än LOU:s regler om arbetsrättsliga villkor? Dessa finns att ladda ner på upphandlingsdialogdalarna.se.

Bestämmelse om välfärdstjänster i LOU

För upphandling av välfärdstjänster och vissa andra tjänster såsom juridiska tjänster och hotell- och restaurangtjänster gäller särskilda regler. Det är till exempel möjligt att direktupphandla dessa tjänster upp till tröskelvärdet 7 802 550 kr. I LOU finns inte heller några särskilda regler för upphandlingsförfaranden, ramavtal eller andra metoder för

upphandling av dessa tjänster när värdet överstiger tröskelvärdet.

Reservera upphandling av vissa välfärdstjänster till vissa organisationer

I 19 kap. 25 § LOU finns sedan tidigare en möjlighet att reservera upphandling av vissa välfärdstjänster till vissa organisationer förutsatt att de uppfyller särskilda krav. De krav som ska vara uppfyllda är att organisationen ska återinvestera vinst. Dessutom ska lednings- och ägarstruktur vara grundad på personalens ägande eller aktivitet. Exempel på personalkooperativ som uppfyller dessa krav i Dalarna finns på asfidalarna.se. Ett avtal får inte vara längre än tre år och en organisation som erhållit ett sådant avtal får inte tilldelas ett nytt avtal med stöd av samma bestämmelse under tre år.

Den 1 januari 2023 införs emellertid ytterligare en möjlighet att reservera upphandlingar av välfärdstjänster för idéburna organisationer vars allmännyttiga syfte bidrar till att uppnå ändamålet med den tjänst som ska tillhandahållas. Organisationerna får inte heller dela ut vinst till ägarna. Till skillnad från regeln i 19 kap. 25 § LOU så gäller här inga tidsbegränsningar om tre år.

Den 1 januari införs också en ny bestämmelse i LOU, 19 kap. 25 a § LOU med följande innehåll:

En upphandlande myndighet får reservera deltagandet i en upphandling av tjänster som avses i bilaga 2 och som omfattar CPV-koderna 75200000-8, 75231200-6, 75231240-8, 79611000-0, 79622000-0, 79624000-4, 79625000-1, från 85000000-9 till 85323000-9, 98133100-5, 98133000-4, 98200000-5, 98500000-8, från 98513000-2 till 98514000-9, 75000000-6, 75121000-0, 75122000-7, från 80000000-4 till 80660000-8 för idéburna organisationer vars allmännyttiga syfte bidrar till att uppnå ändamålet med den tjänst som ska tillhandahållas.

För att kunna delta i en reserverad upphandling får den idéburna organisationen endast göra sådana värdeöverföringar som är tillåtna enligt 8 § första stycket lagen (2022:000) om registrering av idéburna organisationer. Vidare får staten, en region eller en kommun inte ha ett rättsligt bestämmande inflytande över den idéburna organisationen.

Tilläggas kan att CPV-koderna ovan till stor del omfattar utbildningstjänster och tjänster inom hälso- och sjukvård samt social omsorg. Hela listan blir dock allt för omfattande för att rymmas i denna skrift.

Den nya bestämmelsen är mer generös än den gamla som finns kvar i 19 kap. 25 § LOU eftersom den nya inte har några tidsbegränsningar. För att kunna delta i en reserverad upphandling enligt den nya regeln i LOU får dock den idéburna organisationen inte dela ut vinster till ägare eller medlemmar. Endast värdeöverföringar till andra idéburna organisationer eller forskning är ok.

Propositionen ger inte exempel på idéburna organisationer men organisationer som

kvinnjourer, Röda Korset, Bräcke diakoni med flera hör helt säkert hit.

Den nya bestämmelsen har kritiserats för att strida mot EU-rätten eftersom den går längre än vad som anges i EU:s direktiv. Av en dom, som meddelades den 14 juli 2022 i mål C-430/20 ASADE, framgår dock att EU-domstolen inte ger kritikerna rätt. I domen säger EU-domstolen nämligen att medlemsstater får ha bestämmelser som reserverar upphandlingar av välfärdstjänster till idéburna organisationer och som är mer generösa än den regel som finns i direktivet.

Exempel från Dalarna för att ställa och arbeta med sociala krav

Sysselsättningskrav, exempelvis i form av praktikplatser

Upphandlingscenter Falun Borlänge regionen (UhC) arbetar med sysselsättningsfrämjande krav.

Under arbetet med föranalysen till varje upphandling tas frågan upp vilken nivå av sysselsättningsfrämjande krav som ska ställas inom upphandlingen. Oftast används ett dialogkrav som bygger på att blivande avtalsleverantör ska ställa sig positiv till att samarbeta sysselsättningsfrämjande för personer med olika svårigheter att få jobb tillsammans med arbetsmarknadsenheterna eller arbetsförmedlingen. I mallarna för avtalsvillkoren finns ett standardkrav som bygger på dialog. Om referensgruppen i upphandlingen ser det som möjligt kan även andra krav ställas t.ex skarpt krav på visst antal praktiksamarbeten eller på anställning av personer från samma målgrupp.

Dialogkravet leder oftast till en eller flera praktikplatser. Arbetsmarknadsenheten i den beställande kommunen letar då upp lämpliga praktikanter, stöttar dem och följer upp hur det går. Om arbetsmarknadsenheten inte hittar någon praktikant får leverantören vänta. Alternativt kan praktiken gå genom arbetsförmedlingen, till exempel om leverantören finns på en annan ort. De lokala leverantörerna har dock gärna tagit emot stöd från kommunens arbetsmarknadsenhet. Dialogkravet har även lett till anställningar.

Dialogkravet har utöver praktiksamarbeten även lett till andra former av samarbeten såsom gemensamma satsningar på spår för yrkesutbildningar, språkträning, feriearbeten, urval inför kommande rekrytering m.m.

Upphandlare på Upphandlingscenter Falun Borlänge regionen:

"Vi stöter väldigt sällan på leverantörer som är emot att samarbeta sysselsättningsfrämjande utan de flesta är snarare väldigt positiva och inser att det är en win-win situation för dem att få möjlighet till en person som gör praktik och är en potentiell framtida anställd"

Tjänsteperson på AME i Borlänge:

"Sociala krav i de kommunala avtalen har givit oss en utmärkt möjlighet att få ut

kommunmedborgare som ofta sällas bort i vanliga rekryteringar. Många arbetsgivare vittnar om nyttan med att få träffa våra kandidater, vilket ger dem en unik chans att visa sin kompetens, bortom fördomar och andra hinder. Fortsätt gärna att utveckla avtalens sociala aspekter och krav!”

Tjänsteperson på AME i Ludvika:

”Praktikplatser är ett av de viktigaste verktygen vi har för att våra deltagare ska närma sig arbetsmarknaden och det är därför som samarbetet med Upphandlingscenter om de sociala hänsynsplatserna är så betydelsefulla. För en arbetssökande så kan en praktikplats innebära att komma in i rutiner och ett socialt sammanhang med kollegor, bryta en isolering, få ny kunskap och börja bygga upp självförtroendet, få en bra referens i jobbsökandet och/eller en möjlighet att träna sin svenska.”

Tjänsteperson på AME i Säter:

”För oss på arbetsmarknadsenheten är Upphandlingscenters arbete med sociala krav extremt positivt. Vill man få ett avtal med offentlig sektor så får man som leverantör ställa upp på de krav som ingår. Det innebär att vi inte behöver göra ”säljarbetet” för att övertyga ett företag att till exempel ta emot en praktikant. Så när UhC börjar få volym på de sociala kraven så kommer det att underlätta vårt arbete enormt mycket. Detta är strukturella krav som kommer att betyda mycket för oss och vi är väldigt glada för det arbete som medarbetarna på UhC lägger på detta och för det samarbete som vi har börjat utveckla.”

Reserverade upphandlingar

Sociala företag kan sägas ha två verksamhetsinriktningar, dels att sälja de varor/tjänster som de har som affärsidé, dels arbetsintegration av personer med funktionsvariationer eller personer som har svårt att komma in på arbetsmarknaden. Att köpa tjänster eller varor från ett socialt företag verkar sysselsättningsfrämjande eftersom de kan anställa och sysselsätta fler, ju högre omsättning de har.

UhC tillhörde de allra första upphandlande myndigheterna i Sverige med att genomföra en reserverad upphandling för sociala företag. Hittills har denna form av upphandling genomförts inom en rad olika områden, bland annat; fruktkorgar, tvätt av arbetskläder, snöröjning, handskottning, handsopning, tvätt av kläder till äldre med biståndsbeslut, arbetsträningsplatser, postdistribution och biltvätt.

Avtal har utifrån genomförda upphandlingar tecknats med sociala företag som jobbar med arbetsintegration vilket bidragit till företagets verksamhet, affärsutveckling och bidrar samtidigt till individ- och samhällsnytta. Det finns även ett betydande samhällsekonomiskt värde i att en individ lämnar arbetslöshet för sysselsättning i form av anställning, lärlingsanställning eller praktik för såväl individ, kommun, myndigheter, arbetsgivare och samhället i stort.

Arbetsrättsliga krav

I UhC:s upphandlingspolicy finns bland annat följande att läsa om sociala och etiska krav:

Kommunerna ska ta stort ansvar i frågor om social hållbarhet och endast ingå avtal med de aktörer som uppfyller ställda sociala krav. Sociala krav ska alltid ställas och en bedömning ska göras gällande vilka sociala, etiska och arbetsrättsliga faktorer som är relevanta. Vid risk för brott mot mänskliga rättigheter eller för oskäligen villkor ska etiska krav och krav på arbetsrättsliga villkor ställas.

Inköpta produkter och tjänster ska vara framställda under förhållanden som är förenliga med ILO:s kärnkonventioner nr 29, 87, 98, 100, 105, 111, 138 och 182, FN:s barnkonvention, artikel 32, det arbetarskydd och den arbetsmiljölagstiftning som gäller i tillverkningslandet och den arbetsrätt, inklusive lagstiftning om minimilön och det socialförsäkringsskydd som gäller i tillverkningslandet.

Borlänge kommun har antagna riktlinjer för socialt ansvarsfull upphandling för hela kommunkoncernen. Som en del i detta finns mallar för bland annat arbetsrättsliga villkor.

Även Mora kommun, tillsammans med Mora och Älvdalen, har tagit med arbetsrättsliga krav i sina avtalsmallar.

Arbetsintegrerande Sociala Företag (ASF)

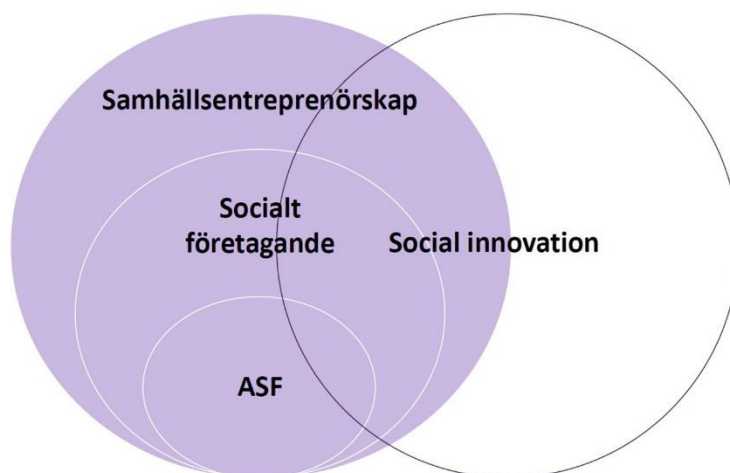
ASF har utvecklats snabbt och i Dalarna finns för närvarande 20 företag som har cirka 250 anställda och 150 personer på rehabilitering eller arbetspraktik. Dessa företag omsätter närmare 40 miljoner kronor. I Sverige finns totalt cirka 400 företag.

Ett ASF producerar och säljer varor och tjänster. Företaget ska vara fristående organisatoriskt från offentlig verksamhet och inte ägas av en kommun eller annan offentligt ägd organisation och har som övergripande syfte:

- att integrera människor med svårigheter att få arbete eller etablera sig i på arbetsmarknaden och/eller integreras i samhället.
- att göra medarbetare delaktiga genom ägande eller avtal, eller på annat dokumenterat sätt.
- Delaktighetskravet är en väsentlig del och skiljer ett ASF mot traditionella företag genom att medarbetarna aktivt deltar och tar ansvar för sin egen och företagets utveckling.
- att i huvudsak återinvestera sina vinster i den egna verksamheten. Exempelvis, att fler kan anställas, att man kompetensutvecklar personalen, att man investerar i verksamheten för att stärka och skapa tillväxt i företaget.

Läs mer på www.asfidalarna.se och se exempel på företag i Dalarna. Framöver kommer information även att finnas på sjalvklart.nu/dalarna.

Olika begrepp i samma område...

Bild från Coompanion visar hur de olika begreppen på området hänger ihop.

Region Dalarna

Socialt företagande i Dalarna

Med fler samhällsentreprenörer, växande sociala företag och social innovation får vi ökade möjligheter att möta de samhällsutmaningar som vi i Dalarna står inför. Genom gemensamma kraftsamlingar och nära samverkan mellan näringsliv, offentlig sektor och civilsamhälle, kan vi skapa förutsättningar för ett än mer hållbart Dalarna.

Det primära målet för ett socialt företag är att lösa samhällsutmaningar och skapa nytta för individer och samhälle. Samhällsutmaningarna kan handla om miljö och klimat, kompetensförsörjning, ökad psykisk ohälsa, integration och inkludering. Det sociala företaget, oavsett organisationsform, har en livskraftig affärsmodell där det ekonomiska överskottet huvudsakligen återinvesteras i verksamheten, alternativt investeras i ett nytt samhällsnyttigt projekt. Sin framgång mäter det sociala företaget i den samhällsnytta det skapar.

Satsningar på sociala företag är ett led i att bredda arbetsmarknaden för fler människor. Det kan leda till betydelsefulla arbetstillfällen, skapa vägar till arbete och inkludera en eller flera av de tre hållbarhetsdimensionerna; social, ekonomisk och miljömässig hållbarhet. Eftersom företagen kan arbeta utifrån att lösa olika former av samhällsutmaningar kan de sociala företagen se väldigt olika ut.

De sociala företagen fyller en viktig roll för ett hållbart och nyskapande Dalarna

Samhällsentreprenörer och sociala företag är viktiga aktörer för att i samverkan med företag och offentliga aktörer med flera nå det övergripande målet i Dalastrategin 2030 – ett hållbart Dalarna med utvecklingskraft i alla delar av länet. Genom fler samhällsentreprenörer, växande sociala företag och social innovation kan vi tillsammans möta samhällsutmaningarna, hitta nya vägar till innovativa välfärdslösningar, bredda arbetsmarknaden för fler människor, bredda tillväxtbegreppen, breddaföretags- och

innovationsstrukturerna samt fortsätta bygga ett hållbart, inkluderande och starkt samhälle.

Samverkansmodell

Ett idéburet offentligt partnerskap (IOP) är en överenskommelse om samverkan mellan offentlig och idéburen sektor i syfte att uppnå ett visst allmännyttigt samhälleligt mål. Ett IOP måste vara förenligt med upphandlings- och statsstödsreglerna. Det innebär att en överenskommelse om ett IOP inte får utgöra en otillåten direktupphandling eller ett otillåtet statsstöd.

- Verksamheten sker på initiativ av den idéburna organisationen.
- Verksamheten är ett led i att förverkliga ett politiskt program eller plan, där de idéburna organisationerna särskilt nämns.
- Verksamheten inte kan ses som en del av det normerade föreningsbidraget.
- Bägge parterna är med och finansierar verksamheten (via pengar eller andra insatser).
- Verksamheten inte detaljregleras från kommunen.
- Verksamheten avses att drivas under en längre tid.

Ett idéburet offentligt partnerskap (IOP) saknar idag en rättslig definition. Samverkansformen aktualiseras normalt i en situation där upphandlingsreglerna inte är tillämpliga.

Dialog

Dialog är inte något specifikt för sociala krav utan kan användas i alla upphandlingssammanhang. Däremot är den helt nödvändig när det gäller just sociala krav. Detta för att utveckla samarbetet mellan politiker, upphandlare, verksamheter, leverantörer/sociala företag och externa samarbetspartners som arbetsmarknadsenheterna. Det är också viktigt att föra dialog kring smarta metodval avseende hur sociala krav bör ställas.

Politisk ledning och styrning

Det är oerhört viktigt att den politiska ledningen ser upphandling som ett strategiskt verktyg och att det finns en vilja att jobba med sociala aspekter i upphandling. Det kan ta uttryck i att man tar fram en upphandlingspolicy och riktlinjer för offentlig upphandling som konkretiserar policyn. För att få igång upphandlingar med sociala hänsyn så kan mål sättas och styrdokument kompletteras för att ge ledningen i förvaltningen stöd i arbetet med att införa sociala krav. Mora och Ludvika är exempel på kommuner som avsatt resurser till detta.

Lokala plattformar

Regional HUB för hållbar affärs-utveckling av socialt företagande och social innovation. Region Dalarna har under flera år på olika sätt försökt att främja socialt företagande och social innovation, samverkan med länets kommuner, främjare och andra aktörer. Syftet är att utveckla en regional grogrund för ett starkt innovations- och tillväxtklimat för samhälls-entreprenörskap, socialt företagande och social innovation i Dalarna. Ett område som är tydligt adresserat i Dalastrategin 2030.

Coompanion har, i samverkan med Region Dalarna, fått uppdrag att utveckla en HUB för

socialt företagande och social innovation i Dalarna. HUBen skall fortsätta utvecklas under ett par år. Målet är att skapa förutsättningar som bidrar till att nya sociala företag startas, stärker de befintliga sociala företagen och lägger en grund för strategiskt samarbete mellan offentliga organisationer civilsamhälle, näringsliv och akademi i syfte att främja social innovation. Idéburna organisationer – sociala företag, kooperativ, ideella organisationer och samfund utgör en viktig resurs i samhället och bidrar till mångfald. Det är viktigt att dessa aktörer ges möjligheter och förutsättningar att delta i upphandling för de kommer med nya innovationer kring utförande av offentliga tjänster, bidrar till gemenskap och social sammanhållning. Kunskap om upphandling och att upphandling med sociala krav används är en mycket viktig del för många av sociala företagens affärsutveckling och kan bidra och komplettera där den offentliga tjänster inte räcker till.

Vad gör staten?

Regeringens strategi för sociala företag – ett hållbart samhälle genom socialt företagande och social innovation. Strategin har som mål att stärka utvecklingen av sociala företag, så att dessa bättre kan delta i att lösa utmaningar i samhället samt bidra till att offentlig sektor uppmärksammar och använder socialt företagande och sociala företag som värdefulla aktörer i utvecklingen av ett hållbart samhälle. Exempel på insatser som regeringen avser att genomföra inom området.

- Fortsatt och i ökad utsträckning främja upphandling som främjar sociala innovationer och sociala tjänster, däribland innovationsupphandling.
- Förtydliga det legala utrymmet för att offentliga aktörer enklare ska kunna ingå partnerskap med eller köpa tjänster från sociala företag.
- Utforska, testa och stärka kunskapen kring alternativa former för samarbete med offentlig sektor. Syftet är att, utifrån gemensamma mål, åstadkomma sociala effekter i samhället, exempelvis genom sociala utfallskontrakt (social impact bonds) eller Idéburet offentligt partnerskap (IOP).
- Stärka kunskapen i den offentliga sektorn på statlig, regional och kommunal nivå om social innovation och socialt företagande, inklusive idéburet företagande samt om former för ömsesidig samverkan.

Socialt ansvarsfull upphandling, Upphandlingsmyndigheten

Den sista av de sju delarna i den nationella upphandlingsstrategin från 2017 heter "Offentlig upphandling som bidrar till ett socialt hållbart samhälle". Upphandlingsmyndigheten skriver bland annat följande kring detta.

Offentlig upphandling bidrar till ett socialt hållbart samhälle, till exempel genom att säkerställa att de varor och tjänster som upphandlas kan användas av alla oavsett funktionsförmåga eller bidra till att personer som står utanför arbetsmarknaden får anställning. Upphandlande organisationer kan även främja rimliga anställningsvillkor genom att ställa krav på skäliga arbetsvillkor för de personer som ska utföra offentliga kontrakt

både i och utanför Sverige.

Ett socialt hållbart samhälle är ett jämställt och jämlikt samhälle där människor lever ett gott liv med god hälsa, utan orättvisa skillnader. Ett samhälle med hög tolerans där människors lika värde står i centrum och där alla är delaktiga i samhällsutvecklingen.

När upphandlande organisationer tar social hänsyn i upphandlingar medverkar de till att använda skattemedel på ett ansvarsfullt sätt. Det bidrar till att skapa ett socialt hållbart samhälle. Upphandlingsreglerna innebär inte bara möjligheter att inkludera sociala hänsyn vid upphandling, utan också vissa skyldigheter. Det gäller vissa arbetsrättsliga villkor och säkerställandet av tillgänglighet.

Arbetsrättsliga villkor.

Om det finns risk för oskäliga arbetsvillkor ska villkor om lön, semester och arbetstid ofta ställas i en upphandling. Villkoren ska som huvudregel bestämmas enligt den lägsta nivå som följer av ett centralt kollektivavtal.

Ansvarsfulla leveranskedjor

Många av de varor som offentlig sektor köper in tillverkas i komplexa leveranskedjor i länder där det finns betydande hållbarhetsrisker när det gäller mänskliga rättigheter, arbetares rättigheter, miljöskydd och korruption. Upphandlande organisationer kan ställa krav på att leverantören hanterar dessa risker för att förbättra villkoren.

Upphandla för jämställdhet

I ett jämställt samhälle svarar all offentligt finansierad verksamhet mot både kvinnors och mäns villkor och behov. Offentliga organisationer kan bidra till jämställdhet genom att i upphandling ställa jämställdhetskrav på leverantörer, varor, tjänster och byggtreprenader.

Upphandla tillgängliga varor och tjänster

I Sverige har ungefär 20 procent av befolkningen någon form av funktionsnedsättning. Tillgänglighet handlar om att skapa möjligheter för alla i befolkningen att kunna delta i samhället på jämlika villkor, oavsett funktionsförmåga. Genom att vid offentliga inköp ställa krav på tillgänglighet kan vi bidra till ett samhälle där alla kan vara delaktiga. Det finns i vissa upphandlingslagar och annan lagstiftning krav på att hänsyn ska tas till alla användares behov och förutsättningar.

Arbetsmiljö

Upphandlande organisationer kan vid offentlig upphandling beakta arbetsmiljöfrågor och verka för att leverantören ska ha ett väl fungerande arbetsmiljöarbete.

Främjande av lika rättigheter och möjligheter

Upphandlande organisationer har möjlighet att bidra till lika rättigheter och möjligheter vid offentlig upphandling och att motverka diskriminering. En del statliga myndigheter är i vissa fall skyldiga att ställa särskilda villkor för att förhindra diskriminering hos leverantören.

Sysselsättningskrav

Upphandling kan också användas som verktyg att skapa sysselsättning, genom att erbjuda personer som står långt ifrån arbetsmarknaden möjlighet till anställning i samband med upphandling. Offentliga kontrakt kan användas som en väg in för individer som har svårt att få jobb, till exempel nyanlända, personer med funktionsnedsättning eller ungdomar. Samtidigt stärks företagens möjlighet till kompetensförsörjning.

Barns rättigheter i upphandling

Barnkonventionen blev svensk lag den 1 januari 2020. Det innebär att upphandlande organisationer behöver ta hänsyn till vilka konsekvenser en upphandling kan få för barn. Lagen kommer att stärka barns mänskliga rättigheter i praktiken.

Rättvis handel

Genom att ta hänsyn till rättvis handel vid upphandling kan upphandlande organisationer bidra till att skapa bättre förutsättningar för odlare och arbetare i länder med utbredd fattigdom.

Rekommendation från UDD gällande socialt ansvarsfull upphandling

Rekommendationen bygger på erfarenheter från våra seminarier, rådslag samt från dialoger med kommuner och företag.

Rättsliga förutsättningar

EU:s upphandlingsdirektiv (2014/24/EU) betonar mer än tidigare direktiv den offentliga upphandlingen som ett verktyg för hållbar utveckling. Sociala krav är dock i stor utsträckning en möjlighet för medlemsländerna. I Sverige har vi valt att i LOU ha en rad bestämmelser som uppmuntrar till att ställa sociala krav. Hänvisningar till dem finns på tidigare sidor i denna skrift. I ett par fall är inte rättsläget glasklart. Det gäller dels samverkansformen IOP, dels de arbetsrättsliga kraven, där en nationell praxis successivt arbetas fram. Se även skrifterna som UDD tagit fram: Arbetsrättsliga villkor i upphandling och Hur kan man gå längre än LOU:s regler om arbetsrättsliga villkor? och Reserverade upphandlingar enligt lagen (2016:1145) om offentlig upphandling. De kan laddas ner från UDDs hemsida, upphandlingsdialogdalarna.se

Möjligt och lämpligt

I den nationella upphandlingsstrategin står att: Krav på sociala hänsyn bör ställas när det är möjligt och lämpligt.

Att upphandla strategiskt innebär att bedöma i vilka upphandlingar olika sociala krav är lämpliga, exempelvis sysselsättningskrav eller arbetsrättsliga krav. Överväg hur kraven ställs så att inte lokala mindre företag exkluderas eller upplever sig diskriminerade. Målet är att så många mindre företag som möjligt ska kunna delta i upphandlingar, för att främja lokal och regional tillväxt.

Politisk vilja

Den politiska ledningens aktiva vilja att utveckla upphandling med sociala krav är helt avgörande för resultatet. Här behövs både policy och riktlinjer som konkretiserar upphandlarnas uppdrag, och ett tydligt mandat till dem som ska utföra uppdraget. Det behövs dessutom utbildningsinsatser och informationsspridning för både beställare, upphandlare och leverantörer.

Var tydlig med syfte

När man formar en upphandling med sysselsättningskrav, en reserverad upphandling eller en upphandling med andra sociala krav är det viktigt att vara tydlig med vilka effekter man vill uppnå genom upphandlingen. Vill ni utveckla arbetsmarknaden för personer som står långt ifrån den, stödja personer med funktionsnedsättning, utveckla de arbetsintegrerande sociala företagen eller bara söka specifika tjänster eller produkter?

Använd befintlig kompetens i Dalarna

I Dalarna finns gott om kompetens och erfarenhet att ta vara på för de organisationer som vill arbeta med sociala krav i upphandlingar. Coompanion Dalarna och Region Dalarna kan ge aktivt stöd i arbetet och även Upphandlingscenter Falun Borlänge regionen har erfarenheter att få ta del av.

Informera leverantörerna om kraven

Det är viktigt att både informera och ha dialog i förväg med näringslivet om hur upphandlingen ska utformas och vilka effekter den ska uppnå. Enligt Tillväxtverket får man varken färre anbud eller blir överprövad på grund av sociala krav i upphandlingar.

Ange vilka som får lämna anbud

I en reserverad upphandling ska det framgå i upphandlingsdokumenten vilken typ av företag som upphandlingen är reserverad för.

Ett aktivt samarbete

Olika typer av sysselsättningskrav är vanliga i upphandlingar och erfarenheter både från Dalarna och andra län visar att de skapar en tydlig nytta och ofta leder vidare till varaktiga anställningar. Kraven kan antingen ställas i dialog med leverantörer eller som skarpa krav. Erfarenheterna visar också att leverantörer nästan alltid är positiva till sådana krav, samtidigt som de är till stor nytta och underlättar arbetet för de lokala arbetsmarknadsenheterna. Ett aktivt samarbete med kommunernas arbetsmarknadsenheter är därför också en viktig del i upphandlingarna.

Underlätta för sociala företag i upphandlingsprocessen

Förutom att reservera upphandlingar för en viss typ av företag eller organisation, följer här ytterligare några exempel på hur anbudsprocessen kan underlättas:

- använd ett enkelt språk i upphandlingsdokumenten
- erbjud mer information och dialog än man vanligtvis gör
- guida/utbilda företagen/organisationerna i hur de elektroniska upphandlingssystemen fungerar
- ge möjlighet att lämna anbud på små volymer.

Sociala företag som underleverantörer

En leverantör kan uppfylla kraven på sociala hänsyn genom att anlita ett socialt företag som underleverantör, i stället för att själv anställa personer som står långt från arbetsmarknaden. Det sociala företaget skulle då få underleverantörskontrakt inom huvudleverantörens uppdrag.

Bakgrund till En dalamodell för socialt ansvarsfull upphandling

EU:s senaste LOU-direktiv (2014/24/EU) betonar mer än tidigare direktiv, den offentliga upphandlingen som ett verktyg för hållbar utveckling. Särskilt den sociala dimensionen är framträdande. Begreppet hållbarhet fick internationell spridning i samband med FN-rapporten, Vår gemensamma framtid (1987), den så kallade Brundtlandrapporten. Hållbarheten gäller tre olika dimensioner:

Social hållbarhet

som handlar om att sträva mot ett samhälle där grundläggande mänskliga rättigheter uppfylls.

Miljömässig hållbarhet

som handlar om att hushålla med naturresurser för människor och andra organismer, utan att skada miljötillstånd på lång sikt.

Ekonomisk hållbarhet

som handlar om att motverka fattigdom och att alla ska ha råd att tillgodose sina grundläggande behov i relation till jordklotets ändliga resurser, det vill säga en ekonomisk utveckling som inte medför negativa konsekvenser för den ekologiska eller sociala hållbarheten.

Grunden i UDD:s verksamhet har byggts på lika möjligheter för stora och små företag, för kvinnors och mäns företagande, för svenskfödda och utlandsfödda, för företag på landsbygd och i tätort. Om fler mindre företag levererar till offentliga myndigheter stärks det lokala och regionala näringslivet och bidrar i förlängningen till en levande landsbygd.

UDD har under åren arrangerat aktiviteter i form av seminarier riktade till upphandlare och politiker, utbildningsinsatser för leverantörer och utveckling av modeller där vi sett att det finns en önskan att få mer kunskap om socialt ansvarsfull upphandling.

I Dalarna finns relativt många sociala företag som visat sig vara leverantörer som väl stämmer överens med politikens mål, med upphandling som ett verktyg för regional- och lokal utveckling, och då framför allt när det gäller att bredda och utveckla arbetsmarknaden.

UDD har bidragit med den kompetensutveckling som behövs både hos företag och offentliga myndigheter för att minska glappet mellan vision och verklighet.

Läs mer om socialt ansvarsfull upphandling

Upphandlingsmyndigheten
upphandlingsmyndigheten.se

Coompanion Dalarna

dalarna.companion.se

Region Dalarna
regiondalarna.se/regionalutveckling/regional-utveckling/naringslivsutveckling/socialt-foretagande/

FORUM Idéburna organisationer med social inriktning
socialforum.se

ASF i Dalarna
asfidalarna.se

Förteckning över arbetsintegrerande sociala företag i Sverige
sjalvklart.nu/dalarna (Beräknas komma upp under slutet av 2022)

Nordanstigs film om sysselsättningskrav i offentlig upphandling
<https://www.youtube.com/watch?v=J0CMYXKFGtc>

Regler om reserverad upphandling
<https://www.upphandlingsmyndigheten.se/regler-och-lagstiftning/hallbarhet-i-upphandlingsreglerna/regler-om-reserverad-upphandling/>

Den smarta upphandlingen. Möjligheter för dig som är politiker eller förtroendevald.
upphandlingsdialogdalarna.se/sv/publikationer

En broschyr från SKR med kort introduktion till samverkan med sociala företag.
<https://skr.se/skr/tjanster/rapporterochskrifter/publikationer/forframgangsriksamhallsutveckling.64899.html>

Rapport från SKL 2017. Utveckla idéburet offentligt partnerskap i kommuner, landsting och regioner.
<https://webbutik.skr.se/bilder/artiklar/pdf/7585-630-8.pdf?issuusl=ignore>

Reservera upphandlingar enligt LOU, som UDD beställt av Mathias Sylvan i oktober 2021, förklarar närmare hur lagens ska/kan tolkas.
<https://www.upphandlingsdialogdalarna.se/reserverade-upphandlingar-enligt-lagen-20161145-om-offentlig-upphandling/>

Mora kommuns riktlinje arbetsintegrerande socialt företagande (ASF).
https://morakommun.se/download/18.166aa05167c62dff5d52a8c/1548921559200/Riktlinje_arbetsintegrerande_socialt_f%C3%B6retagande.pdf

En beskrivning på Upphandlingscenter Falun Borlänge regionens hemsida om hur de arbetar med socialt ansvarsfull upphandling.
<https://www.upphandlingscenterfbr.se/sidor/omoss/socialtansvarsfullupphandling.4.87aef211796c8fc8c64d09b.html>

